

OLIV TA'LIM TASHKILOTLARIDA O'QITISH XIZMATLARI MARKETINGI HISOBINI TASHKIL ETISH

Abdujalilova Dilnoz Abdusattorovna

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

«Byudjet hisobi va g'aznachilik» kafedrasida dotsenti v.b., PhD.

ORCID: 0009-0003-5169-4233

E-mail: dilnoz.abdujalilova.84@mail.ru

Annotatsiya

Mazkur tadqiqotda O'zbekiston oliy ta'lim muassasalarida o'qitish xizmatlari hisobini tashkil etishning nazariy va amaliy jihatlarini o'rganildi. O'qitish xizmatlari uchun to'lovlar (kontrakt, qo'shimcha kurslar, grantlar, homiylik mablag'lari) hisobini yuritishning asosiy jihatlarini ko'rib chiqildi. Xorijiy va mahalliy iqtisodchi olimlarning ilmiy qarashlari, tajribalari o'rganildi hamda ular asosida O'zbekistondagi amaliyotning ustuvor va muammoli jihatlarini ko'rsatilib, ta'lim xizmatlari hisobi samaradorligini oshirish bo'yicha takliflar ishlab chiqildi.

Kalit so'zlar: buxgalteriya hisobi, davlat granti, kalkulyatsiya, moliyaviy hisobot, oliy ta'lim tashkilotlari, ta'lim xizmatlari, to'lov-kontrakt shartnomalari.

Аннотация

В данном исследовании изучены теоретические и практические аспекты организации учета образовательных услуг в высших учебных заведениях Узбекистана. Рассмотрены основные особенности ведения учета платно-контрактной формы за образовательные услуги (контракт, дополнительные курсы, гранты, спонсорские средства). Изучен зарубежный опыт, на основе которого выявлены приоритетные и проблемные стороны узбекской практики, а также выработаны предложения по повышению эффективности учета образовательных услуг.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, государственный грант, калькуляция, финансовая отчетность, высшие учебные заведения, образовательные услуги, договоры на платно-контрактной формы обучения.

Abstract

This research examines the theoretical and practical aspects of organizing the accounting of educational services in higher education institutions of Uzbekistan. The study reviews the main features of recording payments for educational services (tuition contracts, additional courses, grants, sponsorship funds). International practices are analyzed, and based on them, the strengths and challenges of Uzbekistan's practice are identified, with proposals developed to improve the efficiency of educational services accounting.

Keywords: accounting, state grant, cost calculation, financial reporting, higher education institutions, educational services, tuition contract agreements.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida oliy ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlarini belgilash, zamonaviy bilim va yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarga ega, mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini

sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, oliy ta'limni modernizatsiya qilish, ilg'or ta'lim texnologiyalariga asoslangan holda ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish, oliy ta'lim sohasida davlat-xususiy sheriklikni rivojlantirish, hududlarda davlat va nodavlat oliy ta'lim muassasalari faoliyatini tashkil etish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ta'lim sifatini oshirish – Yangi O'zbekiston taraqqiyotining yakka-yu yagona to'g'ri yo'lidir¹. O'zbekistonda oliy ta'lim tizimining rivojlanishi va ularga moliyaviy mustaqillik berilishi, davlat byudjeti va to'lov-kontrakt asosida o'qitish xizmatlarining kengayishi, 2020/2021 o'quv yilidan boshlab respublika oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayonini bosqichma-bosqich kredit-modul tizimiga o'tkazish tartibini joriy etilishi² buxgalteriya hisobi va moliyaviy nazoratning shaffofligini ta'minlashni yanada dolzarb masalalardan biri olib chiqdi.

Oliy ta'lim tashkilotlarida o'qitish xizmatlari hisobini tashkil etish va uni buxgalteriya hisobida aks ettirish bo'yicha bir qator xorijiy hamda mahalliy iqtisodchi olimlar ilmiy izlanishlar olib borishgan. Jumladan, Avstraliyalik olimlar U.Schmidt va T.W. Günther o'z ilmiy ishlarida oliy ta'lim muassasalarida xizmatlarni moliyalashtirish va hisobni resurslarni samarali taqsimlash vositasi deb baholaydi³. Ularning fikricha, ta'lim xizmatlaridan tushadigan mablag'lar bo'yicha shaffof va aniq hisob yuritilmasa, davlat byudjetidan qo'shimcha xarajatlar ortib boradi. Shu sababli oliy ta'lim tashkilotlarida o'qitish xizmatlari bo'yicha hisobni to'g'ri tashkil etishga muhim ahamiyat qaratish lozim. Mahalliy iqtisodchi olimlardan S.U.Mexmonov "Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobini tashkil qilishning bir qator o'ziga xos xususiyatlari mavjud. Bular, avvalo byudjet tashkilotining mulkchilik asosiga, davlat byudjetini tuzish va ijro etish prinsiplariga va boshqa qator omilarga bevosita bog'liqdir"⁴, deb ta'kidlab o'tgan.

Oliy ta'lim tashkilotlarini moliyaviy barqarorligini saqlab turish bevosita ularning moliyaviy manbalariga ularni to'g'ri tashkil etishga hamda shakllantirilgan mablag'larni maqsadli sarflashga bog'liq⁵. Bizga ma'lumki, oliy ta'lim tashkilotlarining asosiy moliyaviy manbasi bu ta'lim xizmatlaridan shakllantiriladi. Quyida respublikamizda faoliyat yuritayotgan davlat oliy ta'lim tashkilotlarining 2019-2023-yillardagi moliyalashtirish manbalarini ko'rib tahlil etamiz (1-rasm).

Agar biz ushbu ma'lumotlarni foizlarda tahlil etsak, bu nisbatlar yanada yaqqol namoyon bo'ladi. 2019 yilda oliy ta'lim muassasalari jami moliyalashtirishning 28 foizi byudjet mablag'lari, 72 foizi esa to'lov-kontrakt mablag'lari hisobiga to'g'ri kelgan bo'lsa, bu ko'rsatkich 2023 yilga kelib 27 foizi byudjet mablag'lari, 73 foizi esa to'lov-kontrakt mablag'lari hissasiga to'g'ri kelgan. Tahlil ma'lumotlarimizga

¹ Sh.Mirziyoyev O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlis va O'zbekiston xalqiga Murojaatnomasidan

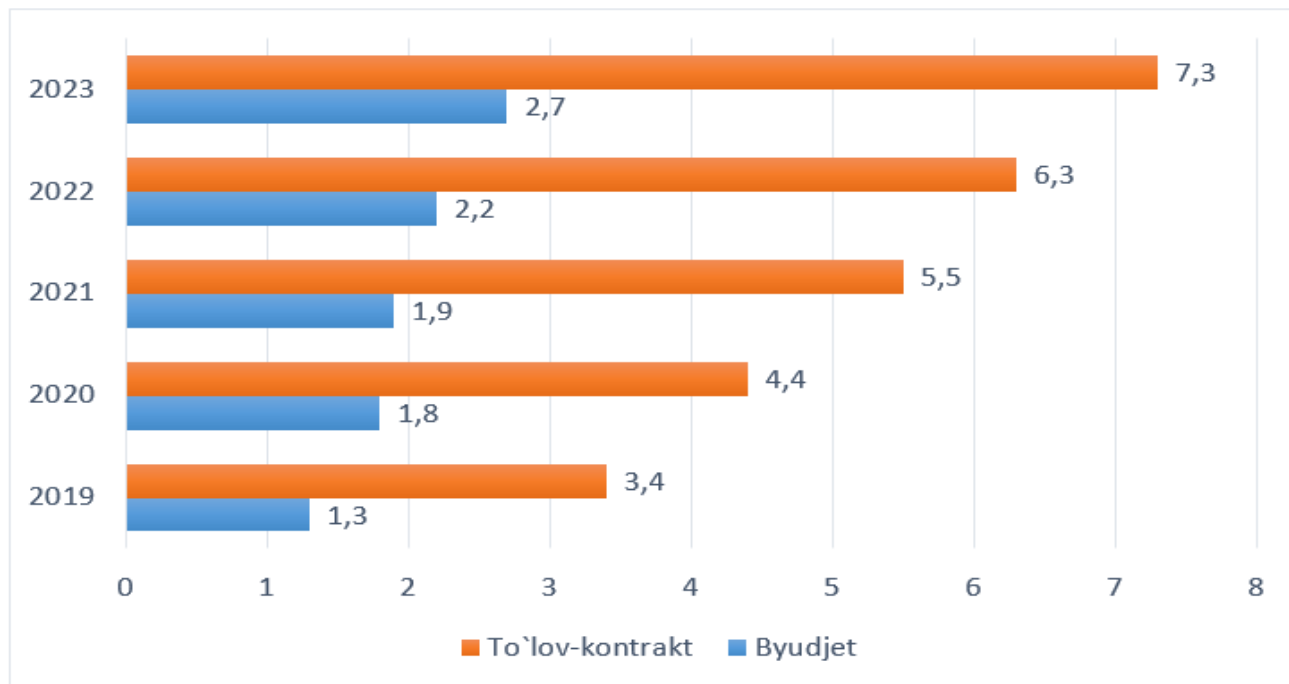
² O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 31.12.2020 yildagi «Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini tashkil etish bilan bog'liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi 824-son qarori

³ U.Schmidt va T.W. Günther «Public sector accounting research in the higher education sector: a systematic literature review» December 2016 Management Review Quarterly 66(4):235 — 265

⁴ Mexmonov S.U. Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi: nazariya va amaliyot.//Monografiya//. T.:Iqtisod-moliya.2016 yil. 13-bet. (136 bet)

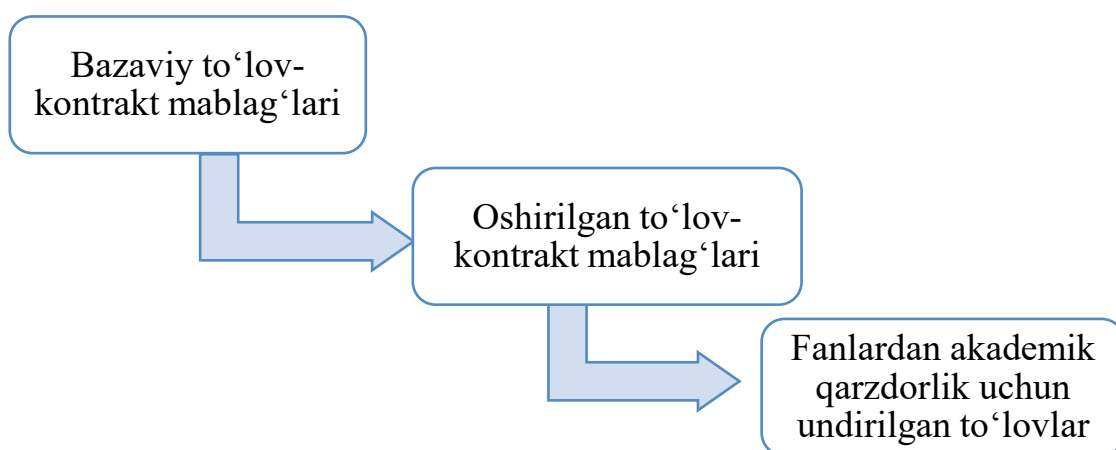
⁵ Ostonakulov A.A. "Byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari mablag'lari hisobi va hisoboti metodologiyasini takomillashtirish" monografiya. T: VNESHINVESTPROM nashriëti, 2021, 208 bet.

tayangan holda mamlakatimizda oliy ta'lim tizimini moliyalashtirishda byudjet mablag'larini salmog'ini pasaytirish va oz-ozini moliyalashtirish tendensiyasi davom ettirilayotganligini kuzatishimiz mumkin. Bu esa oz-ozidan oliy ta'lim tashkilotlarida to'lov-kontrakt mablag'lari hisobiga o'qitish xizmatlarini yanada kengaytirishga olib kelsa, hisobida esa bu buxgalteriya hisobini yanada takomillashtirish, o'qitish xizmatlari bozori qiymatlarini to'g'ri baholash hamda kalkulyatsiya masalalariga alohida ahamiyat qaratish zarurligini anglatadi. Bu masalada oqsashlik esa moliyaviy

faoliyatda bir qator kamchiliklar kelib chiqishiga sabab bo'ladi.

1-rasm. Respublika oliy ta'lim tashkilotlarining 2019-2023 yillarda moliyalashtirish manbalari miqdori (trln. so'm)¹

2-rasm. To'lov-kontrakt mablag'lari tarkibi².

¹O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligining statistik ma'lumotlari asosida tayyorlangan muallif ishlanmasi.

²O'rganilgan ma'lumotlar asosida tayyorlangan muallif ishlanmasi.

Oliy ta'lim tashkilotlarida to'lov-kontrakt mablag'lari hisobini yuritishda uning tarkibiga alohida ahamiyat qaratish lozim. To'lov-kontrakt mablag'lari tarkibini quyidagi yo'nalishlar bo'yicha alohida hisobini yuritish maqsadga muvofiq (2-rasm).

To'lov-kontrakt mablag'lari hisobini tashkil etish jarayonida mablag'larning tarkibini alohida hisobda aks ettirish muhim sanaladi. Buxgalteriya hisobida bunga ahamiyat qaratmaslik kelgusida mablag'lar harakati bilan bog'liq tayyorlanayotgan axborot-ma'lumotlarni shaffofligi hamda ishonchliligini kamayishiga sabab bo'ladi¹.

Xulosa qiladigan bo'lsak, o'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, O'zbekiston oliy ta'lim tashkilotlarida o'qitish xizmatlari hisobi bo'yicha amaliyot turli manbalar va hisobning xalqaro yondashuvlari bilan uyg'unlashtirilayotgan bo'lsa-da, daromadlarni tan olish tamoyillari, raqamlashtirish darajasi, to'lov-kontrakt mablag'larini ajratib hisobga olish, hamda ichki nazorat va audit tizimlarida takomillashtirish zarur. Quyidagi takliflar ushbu kamchiliklarni bartaraf etishga qaratilgan:

- ta'lim xizmatlari daromadlarini IPSAS 23 standartiga mos ravishda hisobga olish;
- kontrakt to'lovlarini nazorat qilish uchun yagona elektron platforma yaratish;
- to'lov-kontrakt mablag'larini yuqoridagi turlariga bo'lgan holda alohida hisobda yuritish;
- OTTlarda buxgalteriya hisobi va ichki audit tizimini kuchaytirish;
- moliyaviy monitoringni raqamlashtirish orqali shaffoflikni ta'minlash.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining «Oliy ta'lim muassasalarida ta'lim jarayonini tashkil etish bilan bog'liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida» 31.12.2020 yildagi 824-son qarori
2. U.Schmidt va T.W. Günther «Public sector accounting research in the higher education sector: a systematic literature review» December 2016 Management Review Quarterly 66(4):235 – 265
3. Mexmonov S.U. Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi: nazariya va amaliyot.//Monografiya//. T.:Iqtisod-moliya.2016 yil. 13-bet. (136 bet)
4. Ostonakulov A.A. «Byudjet tashkilotlarining byudjetdan tashqari mablag'lari hisobi va hisoboti metodologiyasini takomillashtirish» monografiya. T: Vneshinvestprom nashriyoti, 2021, 208 bet.
5. Abdusalilova D.A. Oliy ta'lim muassasalarida to'lov-kontrakt mablag'larining daromadlari va ularni hisobga olish amaliyoti. // «Moliya» ilmiy jurnali. — Toshkent, avgust 2023. №4-son. 5-12-b.

1 Abdusalilova D.A. Oliy ta'lim muassasalarida to'lov-kontrakt mablag'larining daromadlari va ularni hisobga olish amaliyoti. // «Moliya» ilmiy jurnali. — Toshkent, avgust 2023. №4-son. 5-12-b.